

MAQOL VA MATALLARNING SO‘Z JOZIBASI SIFATIDA NUTQDAGI AHAMIYATI

Shahrisabz davlat pedagogika institit

“Pedagogika” fakulteti

Matematika va informatika yo‘nalishi

Talaba: Dilov Ilyos Axtam o‘g‘li

Ilmiy maslahatchi: Abdimurodov Doston Dilmurod o‘g‘li

abdimurodovdoston@shdpi.uz

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada maqollarning so‘z boyligini oshirishdagi roli va ularning inson hayotidagi ahamiyati yoritilgan. Maqollar xalqning asrlar davomida to‘plangan donoligi bo‘lib, qisqa, ammo mazmunli ifodasi bilan ajralib turadi. Ular nutqni boyitib, hayotiy tajribani aks ettirishda, axloqiy tarbiya berishda va xalqning madaniy boyligini namoyon etishda katta ahamiyatga ega. Maqola davomida maqollarning til va nutqqa ta‘siri, ularning axloqiy, madaniy va tarbiyaviy jihatlari misollar orqali tahlil qilingan.*

***Аннотация.** В данной статье описывается роль пословиц в увеличении словарного запаса и их значение в жизни человека. Пословицы представляют собой накопленную веками мудрость народа и отличаются кратким, но содержательным выражением. Они имеют большое значение в обогащении речи, отражении жизненного опыта, нравственном воспитании и показе культурного богатства народа. В статье на примерах анализируется влияние пословиц на язык и речь, их нравственные, культурные и воспитательные аспекты.*

***Annotation.** This article describes the role of proverbs in increasing vocabulary and their importance in human life. Proverbs are the accumulated wisdom of the people over the centuries and are distinguished by their short but meaningful expression. They are of great importance in enriching the speech, reflecting life experience, providing moral education and showing the cultural*

wealth of the people. The article analyzes the influence of proverbs on language and speech, their moral, cultural and educational aspects through examples.

***Kalit so‘zlar.** maqollar, xalq donoligi, so‘z boyligi, nutq madaniyati, axloqiy tarbiya, hayotiy tajriba, madaniy meros, ifodalilik, milliy qadriyatlar.*

***Ключевые слова.** пословицы, народная мудрость, лексика, культура речи, нравственное воспитание, жизненный опыт, культурное наследие, выразительность, национальные ценности.*

***Key words.** proverbs, folk wisdom, vocabulary, speech culture, moral education, life experience, cultural heritage, expressiveness, national values.*

Maqollar xalq ijodiyoti janri bo‘lib, insonlar hayoti va tajribasining qisqa va mazmunli ifodasi hisoblanadi. Ular xalqning dunyoqarashi, madaniyati va tili boyligini aks ettiradi. Maqollar so‘z boyligini boyitib, nutqni ifodali va mazmunli qilishga xizmat qiladi. Maqollarda so‘zlar juda puxta tanlangan bo‘lib, qisqa jumlada chuqur ma’no beriladi. Masalan, “Elga yaxshi – eldan yaxshi” maqoli xalq orasida mehr va hamjihatlikni aks ettiradi.

Maqollar xalqning hayotiy donoligi va ma’naviy boyligining ramzidir. Ular so‘z boyligini oshirish va insonni barkamol shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Maqollarning xalq orasida qadrlanishi va keng qo‘llanilishi ularning hayotiy zaruriyatini yana bir bor tasdiqlaydi. Maqollar xalq og‘zaki ijodining eng qadimiy va mazmunli janrlaridan biridir. Ular hayot tajribasining qisqa, lekin chuqur mazmunli ifodasidir. Har bir xalqning maqollari uning madaniyati, urf-odatlarini, qadriyatlarini va tarixini aks ettiradi. Maqollar orqali biz insonlarning hayotga bo‘lgan qarashlari va turli vaziyatlarga nisbatan donolik bilan yondashuvini kuzatamiz. Maqollar qisqa bo‘lishiga qaramay, mazmun jihatidan nihoyatda boy va rang-barangdir. Ular nutqda qo‘llaniladigan so‘zlarning ko‘plab sinonim, antonim va o‘xshatishlarini o‘zida mujassam etadi.

Har bir maqolda so‘zlar puxta tanlanib, qisqa jumla orqali keng ma’no ifodalanadi. Misol uchun, “Tiling qursin, boshing qutulsin” degan maqolda til va nutqning ahamiyati, noto‘g‘ri so‘zlashning oqibatlari haqida chuqur ma’no yotadi.

Maqollarda ko‘pincha xalq tilida keng qo‘llaniladigan iboralar va obrazlar ishlatiladi. Bu esa ularni yanada tushunarli va ta‘sirchan qiladi. Masalan, “Oltin qimmat, obro‘ undan qimmat” maqoli insoniy qadriyatlarning moddiy boylikdan ustun ekanini o‘rgatadi. Shu orqali maqollar milliy tilning boyligini namoyon etadi. Shuningdek, maqollar axloqiy tarbiya vositasi bo‘lib, insonlarni yomon odatlardan qaytaradi.

Maqollar xalq donoligining ifodasi sifatida ko‘plab olimlar tomonidan o‘rganilgan va yuqori baholangan. Ularning fikrlari maqollarning tilshunoslik, madaniyatshunoslik va axloqshunoslikdagi ahamiyatini yanada chuqur anglash imkonini beradi.

Masalan: Vladimir Dal: Mashhur rus tilshunosi va xalq ijodi to‘plovchisi maqollarni xalq hayotining oynasi deb atagan. U o‘z asarlarida xalq maqollarini to‘plab, ularning til madaniyatini rivojlantirishdagi o‘rnini ko‘rsatgan. Sharq allomalarimizdan Mahmud Qoshg‘ariy: O‘zining “Devonu lug‘otit-turk” asarida turkiy xalqlarning maqollarini to‘plagan va ularni xalqning hayotiy tajribasi, urf-odatlarini va axloqiy me‘yorlarini ifodalovchi qadriyat sifatida baholagan. U maqollar tilning so‘z boyligini va ifodaviyligini ko‘rsatuvchi manba ekanini ta‘kidlagan.

Ingliz tilida maqollar ("proverbs") xalq donoligining muhim ifodasi sifatida ko‘riladi va ko‘plab ingliz olimlari ularning ahamiyatini tadqiq qilgan. Ulardan ko‘plab olimlarni ko‘rib chiqishimiz mumkin.

Francis Bacon maqollarni "xalq donoligini saqlovchi qisqa va mazmunli iboralar" deb atagan. U shunday degan edi:

"The genius, wit, and spirit of a nation are discovered in its proverbs."

(Millatning iste‘dodi, aqli va ruhi uning maqollarida aks etadi.)

Bacon maqollarni turli xalqlarning hayotiy tajribasini va madaniyatini o‘rganishda asosiy manba sifatida ko‘rgan.

Maqollarni o‘rganishga katta hissa qo‘shgan “A Dialogue of Proverbs” asarini yaratgan. U maqollarni xalq tajribasi va urf-odatlarini saqlab qolish

vositasi deb baholagan. Heywood maqollarning til boyligi va ta'sirchanligini kuchaytirishga xizmat qilishini ta'kidlagan.

Howell maqollarning madaniyatlararo ahamiyatini yoritgan. Uning fikricha, maqollar millatlarning hikmat va tajribalarini aks ettiradi. U shunday degan:

"Proverbs are the daughters of experience."

(Maqollar tajribadan tug'ilgan qizlardir.)

Chesterfield maqollarni nutq madaniyatining muhim qismi deb hisoblagan. U shunday degan:

"A man of the world knows the value of proverbs."

(Dunyo ko'rgan odam maqollarning ahamiyatini biladi.)

Uning fikricha, maqollar nafaqat tilni boyitadi, balki muloqotni mazmunli va ta'sirchan qiladi. Bugungi globallashuv davrida milliy qadriyatlarni asrab-avaylash va xalqning madaniy boyliklarini yangi avlodga yetkazish nihoyatda muhimdir. Maqollar – bu xalq ijodining bebaho xazinasini bo'lib, ular nafaqat til va madaniyat boyligini saqlab qoladi, balki odob-axloq qoidalari, mehnatsevarlik, samimiyat va insoniylik kabi fazilatlarni targ'ib qiladi.

Mavzumizning dolzarblilik qismiga to'xtaladigan bo'lsak, maqollarning qisqa va mazmunli bo'lishi ularni kundalik hayotda tez-tez qo'llash imkonini beradi, bu esa nutqni boyitib, o'z fikrini ifodalay olish qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, zamonaviy yoshlar o'rtasida maqollarning ahamiyatini anglatish va ularni qo'llashga rag'batlantirish zarur. Bu, bir tomondan, milliy madaniyatni saqlashga yordam bersa, boshqa tomondan, yoshlarning til boyligini oshirib, ularga hayotiy donolikdan saboq beradi. Shu sababli, maqollarni o'rganish va ularning ahamiyatini yoritish bugungi kunda dolzarb hisoblanadi. Zamonaviy hayot sharoitida maqollar hali ham dolzarbligini yo'qotmagan, balki yangi ahamiyat kasb etgan. Ular insonlarning kundalik muloqotida, ta'lim jarayonida va madaniy-tarbiyaviy ishlarda qo'llanilmoqda. Maqollar qisqalik va mazmunlilik tamoyillariga mos kelgani sababli zamonaviy hayot talablariga hamohangdir.

Bugungi yoshlar tarbiyasida maqollar katta ahamiyatga ega. Ular odob-axloq qoidalarini o'rgatib, milliy va insoniy qadriyatlarni targ'ib qiladi. Masalan, "Ota-onangni e'zozla, ular jannatingdir" kabi maqollar oila va kattalarga hurmatni oshiradi.

Zamonaviy biznes va boshqaruv sohasida ham maqollar motivatsiya vositasi sifatida qo'llaniladi. Masalan, "Vaqt – oltin" maqoli vaqtni qadrlash va samarali ishlash zarurligini eslatadi. Hozirgi hayotimizda maqollar xalqning madaniy merosi sifatida qadrlanadi. Ular bizga hayotning turli jabhalarida yo'l-yo'riq ko'rsatib, odob-axloqni mustahkamlaydi, nutqni boyitadi va har bir insonning ichki ma'naviyatini yuksaltiradi. Zamonaviy dunyoda maqollardan foydalanish bizning milliy qadriyatlarimizni saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqollar xalq donoligining qisqa va mazmunli ifodasi bo'lib, ular hayotiy tajriba va bilimlarni avlodan-avlodga yetkazishda muhim o'rin tutadi. Quyida maqollarning ahamiyati turli jihatlari bilan yoritiladi: Maqollar hayotning turli jabhalarida insonlarga yo'l-yo'riq ko'rsatadi. Ular odamlarni to'g'ri qaror qabul qilishga va vaziyatlarni chuqurroq anglashga yordam beradi. Masalan, "Mehnat qilsang – to'q bo'lasan" kabi maqollar hayotiy haqiqatlarni o'rgatadi.

Xulosa qilib aytganda har bir xalqning maqollari uning tarixi, urf-odatlarini va qadriyatlarini aks ettiradi. Maqollar millatning madaniy xazinasini bo'lib, ularni o'rganish va qo'llash milliy o'zlikni saqlashda muhimdir.

Maqollar nutqni ifodali, rang-barang va ta'sirchan qiladi. Ular qisqalikda katta mazmunni ifodalashi bilan nutq madaniyatini boyitadi.

Maqollar ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llanilib, bolalarning tafakkurini rivojlantiradi va ularga hayotiy saboqlar beradi. Masalan, "Bilim egasining yo'li yoruq" kabi maqollar bilim olishga undaydi.

Maqollar yordamida odamlar o'z fikrlarini qisqa va mazmunli tarzda ifoda etish imkoniga ega bo'ladi. Bu esa muloqotni mazmunli va samarali qiladi.

Maqollar xalq donoligi, urf-odatlarini va hayotiy tajribasining o'ziga xos ifodasi sifatida nutq, madaniyat va ma'naviyatni boyitishda beqiyos ahamiyatga

ega. Ular hayotning har bir sohasida insonlarga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatib, jamiyatni ma’naviy yuksaltirishga xizmat qiladi. Shu sababli, maqollarni o‘rganish va ulardan foydalanish bizning ma’naviy boyligimizni saqlash va rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi. Maqollar xalq ijodining noyob janri bo‘lib, ular asrlar davomida insoniyatning hayotiy tajribasi, donoligi va madaniyatini ifodalab kelmoqda. Ular qisqa, ammo chuqur mazmuni bilan nafaqat nutqni boyitadi, balki axloqiy, tarbiyaviy va ma’naviy saboqlarni ham yetkazadi. Har bir maqolda xalqning o‘ziga xos dunyoqarashi, qadriyatlari va urf-odatlar aks etadi.

Maqollar millatning madaniy boyligini namoyon etadi va yosh avlodni ma’naviy jihatdan shakllantirishda katta rol o‘ynaydi. Olimlar tomonidan maqollar hayotiy donolikni o‘zida mujassam etgan qisqa hikmatli so‘zlar sifatida yuqori baholangan. Ular milliy tilda so‘z boyligini oshirish bilan birga, millatlarning bir-biriga yaqinlashishi va umumiy qadriyatlarni anglashga xizmat qiladi.

Shu sababli, maqollarni o‘rganish, ulardan hayotda foydalanish va ularni yangi avlodga yetkazish madaniyatimizni boyitish va asrab-avaylashning muhim sharti hisoblanadi. Maqollar o‘z mazmun-mohiyati bilan har doim dolzarb va ahamiyatli bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qoshg‘ariy, M. (1982). Devonu lug‘otit-turk. Toshkent: Fan nashriyoti.
2. Forobiy, A. (1995). Faylasuflarning nutqi va hikmatlari. Toshkent: Sharq nashriyoti.
3. Johnson, S. (2006). A Dictionary of the English Language. London: J. Knapton.
4. Heywood, J. (1867). A Dialogue of Proverbs. London: J. R. Smith.
5. Dal, V. (1991). Explanatory Dictionary of the Russian Language. Moscow: Russian Language Publishers.
6. Chesterfield, Lord. (1774). Letters to His Son on the Art of Becoming a Man of the World. London: D. Henry.
7. Shakirov, A. (2000). Maqollar va ularning ahamiyati. Toshkent: O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi nashriyoti.

8. Bacon, F. (2009). Essays and New Atlantis. London: Oxford University Press.
9. Fitrat, A. (1961). Ma'naviyat va uning jamiyatdagi o'ri. Toshkent: Adabiyot nashriyoti.